

Културно-историческите паметници на България

Свети Климент Охридски София

Една от най-авторитетните и обичани образователни институции в България е Софийски университет „Свети Климент Охридски“. В пространството между Ректората на Университета и Народното събрание има малка, китна градинка, в която се намира паметникът на един от най – големите български просветители и духовници Свети Климент Охридски. Паметникът е изработен от прочутия

скулптор Любомир Далчев и е поставен в София през 1979 година, само няколко месеца преди творецът да напусне Народна Република България и да заживее в странство. Скулптурата на Свети Климент Охридски е с интересна изработка, като при изработването ѝ са комбинирани камък и метал. По този начин се акцентира върху главата и долната част на ръцете на духовника. Светецът държи по една факла във всяка ръка като символ на просветата, която носи на българския

¹ Любомир Далчев е брат на поета Атанас Далчев и на архитекта Борис Далчев.

народ. Страдалческото лице на великия българин от една страна е олицетворение на християнското смирение и благочестие, а от друга - на една вековна мъдрост и непоколебима решимост. Тялото на светеца, което е изработено от камък и наподобява дърво, символизира животворната сила на учението и внушава чувството, че делото на Свети Климент Охридски изгражда един нов стълб на българщината, стълб който ще пребъде във вековете, докато се помни и почита делото на светеца и неговите учители и съратници – Светите Седмочисленици.

За родното място и рождената година на Свети Климент са изказвани редица предположения, но към днешна дата може да се смята за установено единствено, че светецът е роден някъде в българските земи и е бил младеж, когато Светите братя

Кирил и Методий тръгват на мисия към Великоморавия. В тази мисия участва и будният и очевидно добре образован младеж Климент. Заедно със своите учители той отива в Рим, където лично папа Адриан II го ръкополага в свещенически сан. След смъртта на Свети Методий през 885 година немското духовенство успява да наложи властта си във Великоморавия и започва гонения срещу всички ученици на Светите братя, понеже се опитвали да проповядват християнството не на латински, а на разбираем за местното население език. В резултат на гоненията Свети Климент и няколко негови другари поемат към родната му България. Те са знаели, че ще бъдат посрещнати радушно от владетеля Борис I, който всячески се опитвал да постави българската култура на едно още по-високо ниво и да спре опитите на Византия да ни влияе чрез

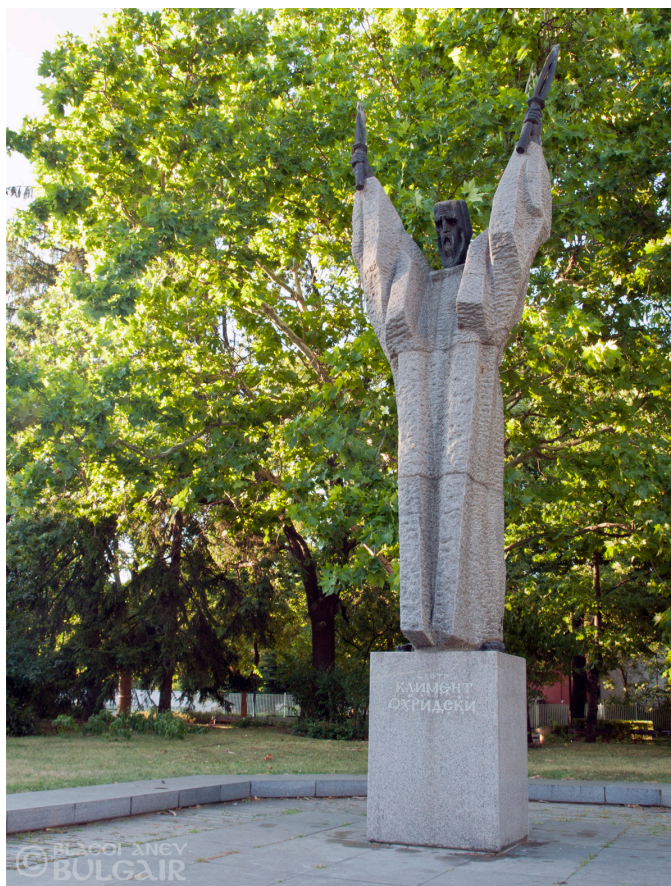
Константинополската патриаршия. През 886 година Свети Климент е изпратен от Борис I в югозападния край на държавата, за да създаде книжовна школа и да образова колкото се може повече българи. Основната област, в която работи по това време светецът е Кутмичевица с главни градове Охрид и Девол. Там Климент развива сериозна по мащабите си културно-просветна дейност, която полага основите за развитието на Охридската книжовна школа, която в перспектива ще се превърне във второто най-значимо средище на българската култура след Преслав.

По време на изключително важния за нашата история Преславски народен събор от 893 година Климент е избран за „пръв епископ на българския език“ и получава епархия в югозападните български предели. Неуморната дейност на големия книжовник продължава. Той обучава хиляди ученици на българската азбука и на български език, създава богослужебни произведения, проповеди и т.н., превежда богослужебна литература от гръцки език и участва при изграждането на редица църкви и манастири. Многогранната и изключително плодovита дейност на Свети Климент Охридски продължава цели 30 години. Благодарение на неуморната си работа той успява да обучи над 3500 българи, които стават основата на духовенството в западните предели на държавата и по този начин се слага край на опасността от византийско влияние чрез църквата и клира. Наред с всички тези огромни заслуги за българския народ, Свети Климент Охридски има още една, която мнозина смятат за най-важна, а именно опростяването на глаголицата чрез

² По време на този събор са взети редица важни решения: Симеон заменя на престола брат си Владимир; столицата се мести от Плиска в Преслав; българският език става основен богослужебен и официален държавен език; византийското духовенство е изгонено и е заменено от българско и т.н.

създаването на кирилицата, която за няколко десетилетия се налага почти повсеместно по българските земи и заменя по-старата и по-сложна графична система.

След десетилетия на усилен труд и след като укрепил темелите на българската култура Свети Климент Охридски напуснал този свят на 27 юли 916 година. Бил погребан в основания от него манастир „Свети Пантелеймон“. Днес Българската православна църква отбелязва паметта му на 25 ноември, когато е именният ден на светеца, а на 27 юли почитаме Светите Седмочисленици: Св. Св. Кирил и Методий, Св. Климент Охридски, Св. Наум Преславски, Св. Сава, Св. Горазд и Св. Ангеларий. За да разберем колко значимо е делото на Свети Климент за нашия народ и какво уважение и благоговение са изпитвали към него средновековните ни предци ще си позволя да приведа един кратък откъс от житието на светеца: „Понеже вестите правеха Климента велик и наистина с висок възход в сърцето,

те свършено плениха и цар Симеон и го направиха любител на неговата добродетел. Затова царят повика светеца, встъпи в беседа с него и като почувства освещение даже от неговия външен образ - блаженият беше внушителен дори и за враговете със своя външен вид - той започна много да възхвалява българската страна и да смята блажено своето царство, загдето е получило от Бога такова велико благо - Климента". Има и още два цитата, които ми се ще колкото се може повече българи да познават, за да можем в забързаното ни и сякаш твърде бедно откъм духовност ежедневие да си спомним за великото дело на светеца. Единият цитат е от византийския духовник и охридски архиепископ Теофилакт. Той нарича Св. Климент „новият апостол Павел на новите коринтяни - българите". Другият цитат е от песнописец от XIV век, който го нарича „тринадесети апостол на България". Очевидна е почитта на средновековните българи, а и на всички други православни народи, към големия духовник и просветител Свети Климент Охридски. Надявам се, че и днес всеки от нас, минавайки покрай разположения в сърцето на София паметник на светеца ще поспре за миг и ще си припомни делото му. Днес пред нас стои задачата да пазим завета на светците си и да продължаваме да съхраняваме българското у себе си въпреки всички проблеми, с които се сблъскваме. Нека Свети Климент Охридски бъде светъл пример за всички българи, които не се примиряват с тежкото положение в Родината ни в момента и се опитват да го променят към по-добро.

Иларион Макариополски

София

Стоян Стоянов Михайловски е роден през месец септември 1812 година в град Елена. Едва четири годишен е заведен на поклонение в Светите земи от своите родители. На 8-годишна възраст е изпратен

да се учи при големия патриот даскал Дечо³. През 1825 година Стоян изкарал чираклък и калфалтък в един кожухарски дюкян в Търново и с финансовата помощ на баща си отворил собствен дюкян в старопрестолния град. Скоро младият Стоян осъзнал, че занаятчийското поприще не е за него и се отдал на вярата. Върнал се в родния си град и скоро бил препоръчан на монасите от Хилендарския метох в Елена. През есента на 1831 година се отправил към Света гора, а на следващата приел монашеството и името Иларион. Скоро продължил своето образование, тъй като просветата му била присърце. Учил в гръцкото училище в Карейя, а после и в Академията на Теофил Каири на остров Андрос. В това училище Иларион се сблъскал с омразата на гърците към българите и разбрал, че от фанариотите не може да се очаква нищо хубаво. Там той

³ След време той приема свещенически сан и името Андрей Робовски с което остава по-известен.

се опитва заедно с част от учениците, които били българи, да укрепи народностното самосъзнание на своите сънародници и участва в тайна организация, чиято цел била да „свестява“ българския народ чрез просвета.

1841 и 1844 година продължава обучението си в Куручешменското училище и работи като писар в Патриаршията, но след като му отказват да продължи образованието си в Русия напуска тази длъжност. От този период датира и приятелството му с Неофит Бозвели, друг изтъкнат

Скоро българите напускат училището на Каири и Иларион се озовава в прочутото училище в Куручешме, където се задълбочава приятелството му с бъдещия патриарх на българското националноосвободително движение Георги Стойков Раковски. Създават тайна организация наречена „Македонско дружество“, чиято цел била да се освободят българите чрез въстание. Иларион обиколил голяма част от българските земи, за да разузнае разположението на османските военни сили. В периода между

български религиозен водач от епохата на Възраждането. Срещата на двамата големи духовници има изключително значение за българската история, понеже те станали водачи на цариградската българска колония в опитите ѝ за извоюване на българска църковна независимост. През 1844 година Неофит и Иларион съставили две прошения до Високата порта, в които залегнали исканията за самостоятелна българска църква, искания легнали в основата на църковно-националната борба на българите

през Възраждането. През 1845 година Иларион превежда Хатишерифа⁴ като в предговора към превода отново поставя българските искания за образование на български език. Заради твърде активната си роля и твърдата позиция в защита на българската кауза Иларион Макариополски и Неофит Бозвели са заточени. Иларион прекарва в заточение 5 години между 1845 и 1850-та, а междуременно през 1848 година Неофит Бозвели умира.

Завръщайки се в Цариград Иларион заварва новооткритата българска черква „Свети Стефан“, която много бързо се превръща в център на българското църковно движение. Авторитетът му сред българите продължава да расте, понеже от 1 май 1852 до 1 ноември 1854 година е главен представител на всички атонски манастири в Цариград, а през есента на 1854 година получава духовния чин архимандрит. От този момент неусетно Иларион се превърнал в истинския ръководител на борбата за извоюване на българска църковна независимост. След края на Кримската война и обнародването на Хатишумаюна⁵ Иларион е ръкоположен за епископ на българската църква в Цариград. Получава титлата Макариополски без да съществува в действителност такава епархия, което дава основание на българите да смятат, че Иларион е владика на целия български народ. Едновременно с това духовникът става председател на българската община в османската столица.

Много скоро се заражда идеята да се скъса окончателно с фанариотската Цариградска патриаршия и българските църковни дейци решават да действат по време на най – светлия за всички православни християни празник – Възкресение Христово. На 3 април 1860 година многохилядна тълпа се събира в и

⁴ Султански указ, с който започва епохата на реформи в Османската империя.

⁵ Реформен акт издаден от султан Абдул Меджид I

около черквата „Свети Стефан“ в Цариград. Службата се води лично от Иларион Макариополски, който вместо да спомене името на патриарха произнася фразата „всякое епископство православних“. Този акт на Иларион е съпътстван с викове „Не щем гръцкия патриарх“ и други подобни. С тази постъпка българските духовници и българският народ официално прекъсват отношенията си с Патриаршията. Скоро мълвата за случилото се на Великденската служба се разнася из всички краища на българската земя и само за няколко седмици повсеместно българският език измества гръцкия от богослужението и някои гръцки владици са натирени. Това е една от многото причини Възкресение Христово през 1860 година да остане в историята като „Българският Великден“.

В динамичните седмици след Българския Великден Иларион е поставен пред тежката задача да запази единството на православния български народ и да го съхрани от различните изкушения, които му се предлагат от католическата и протестантската пропаганди. Освен това Патриаршията се опитва чрез насаждане на страх да откаже част от българите от идеите за независима църква. Българските водачи обаче успяват до голяма степен да се справят с положението и да продължат борбата. Иларион Макариополски е заточен заедно с подкрепилите го владици Авксентий Велешки и Паисий Пловдивски, като този път прекарва в заточение времето между 1861 и 1864 година. За да продължи борбата и без нейните най – големи лидери Иларион и Авксентий отпечатват своето послание „Завет българскому народу“, което се разпространява изцялото българскоземлище и служи като програма за довършването на борбата за църковна независимост.

Следкато е освободен от заточение Иларион Макариополски се завръща в Цариград и отново се влива в редовете на борците

за независима българска църква. След няколко акции на дейците на българското националноосвободително движение, които са повлияни от църковните водачи, Високата порта решава да удовлетвори исканията на

екзарх. Османската империя и Цариградската патриаршия обаче са се страхували от влиянието му сред българския народ и по тази причина успяват да го изключат от гласуването за екзарх и отново го заточват,

българския народ. Така се стига до паметната дата 28 февруари 1870 година когато султан Абдул Азис издава ферман за учредяване на Българската екзархия. С този документ официално е признато съществуването на българския народ в Османската империя и са очертани до голяма степен етническите му граници.

Иларион Макариополски е може би най-заслужилият от църковните дейци, които участват на църковно – народния събор призван да създаде Устав на Българската екзархия и да избере първия български

този път за кратко. Веднага след като е избран Антим I за български екзарх той назначава Иларион Макариополски за митрополит на Търново. По този начин е засвидетелствано уважението на Екзархията и на целия български народ към великия му водач и Иларион получава една от най – важните митрополитски катедри в българските земи, мястото където се е намирала Търновската патриаршия. През септември 1872 година Иларион е посрещнат в родния си край изключително тържествено, като някои очевидци споделят в спомените си, че радостта на хората е била толкова силна все

едно Иларион е български патриарх.

Веднага след като заема поста си владиката се отдава на народополезни дейности. Открива редица училища и постоянно напомня на Високата порта ангажимента ѝ към българското образование. До края на живота си Иларион се посвещава на създаването на нови и нови училища и подобряването на старите, като това му дело оставя трайна следа в развитието на Търновска епархия. През 1875 година само година преди великото Априлско въстание Иларион се отправил към Цариград, за да участва в Синодалния съвет. Пристигнал с много влошено здраве следствие на заболяване от пневмония. Изтощен от заточенията, жестокостта и коварството на фанариотите, униженията от страна на османците и тежката, но успешна, борба за независима българска църква Иларион издъхва при залез слънце на 4 юни 1875 година.

Погребението на владиката в двора на черквата „Свети Стефан“ в Цариград става повод за всенародна скръб. По цялата поробена българска земя бият камбани. Българският народ изпратил големия си духовен водач и изразил признателността си по хиляди начини. Скръбта била всеобща, защото си отишъл човек с огромен принос за създаването на Българската екзархия. Както по – късно ще напишат за великия еленчанин „малко живя Иларион, но много стори за доброто на Светата Църква, за народа и Родината си...“.

Паметникът на Иларион за който ще Ви разкажем в този брой се намира в София пред сградата на Синодалната палата в близост до храм

– паметника „Свети Александър Невски“. Представлява голяма паметна плоча в центъра на която е поставен бронзов релеф, изобразяващ Иларион Макариополски. Представен е с всички инсигнии, присъщи на владика, а отдолу върху камък е издълбано: „Иларион Макариополски 1812, 6 септември – 4 юни 1875“. Паметната плоча е с изключителна изработка и донякъде напомня иконостас на църква. Проектът за прекрасния монумент е дело на скулпторите Александър Андреев⁶ и Киселинчев и е поставен през 1924 година. Днес повечето жители и гости на София могат да се насладят на паметника на Иларион Макариополски, отивайки към храм – паметник „Свети Александър Невски“ или докато просто се разхождат в центъра на столицата. Това е едно прекрасно място, където всеки от нас може за миг да си припомни самопожертвованията и искрената вяра в справедливата национална кауза, така характерни за Иларион Макариополски. Това е място където можем да заведем децата си, за да се докоснат и те до своите велики предци и да не забравят, че народното дело стои над всичко.

⁶ Цялото му име е Александър Андреев Берхатлиев

Докторски паметник

София

В предходните броеве на списание „Българска наука“ Ви разказахме за няколко паметника свързани с Руско - турската война от 1877 - 1878 година. В този брой ще Ви запознаем с един по-малко популярен паметник, свързан със същия военен конфликт. Той е посветен на загиналите руски медици в хода на войната. Монументът се намира в центъра на град София сред зеленината на една от най - красивите и добре поддържани столични градини - Докторската. Проектът на паметника е дело на архитект Антоний Томишко⁷, който работи и по храм - паметника „Рождество Христово“ в Шипка. Така нареченият от нашия народ „Докторски паметник“ е

⁷ Той е от чешки произход като рожденото му име е Антоний Томашек, но по - късно приема руско гражданство и името му се променя на Антоний Томишко.

издигнат в периода 1883 - 1884 година. Представлява пресечена четиристенна пирамида върху обширен постамент, увенчана на върха с полиран гранитен саркофаг с релефни кръстове, изработени от италианския каменоделец Л. Фарабоско. На четирите страни на саркофага са изписани имената на сраженията, където са загинали най - много руски медици - Плевен, Шипка, Пловдив и Мечка. Под саркофага на изпъкналите камъни, изграждащи пирамидата, са издълбани имената на 531 лекари и санитарии. В основата на пирамидата е поставен надпис: „Медицинскимъ чинамъ погибшимъ в Турецкую войну 1877 - 1878“.

Няма да разказваме историите за боевете при Плевен, Шипка, Пловдив и Мечка, понеже те или ще бъдат, или вече са били обект на отделни очерци. Тук искам единствено да изразя своята признателност, а надявам се и признателността на целия български народ към всички достойни мъже и жени, които са загубили живота си, докато са помагали на ранените и са облекчавали

страданията на умиращите. Подобна храброст и саможертва е често срещана по време на война, но човеколюбието

демонстрирано от медицинските кадри в руската армия е рядко срещано, тъй като

те са спасили животите не само на своите сънародници, но и на мнозина български опълченци, румънски и финландски воители, а дори и на паднали в плен врагове. В разгара на един военен конфликт никак не е лесно да запазим човешкото в себе си, но примерът на тези 531 души, дали живота си заради другите, ни дава увереност, че човешината винаги е някъде в нас.

Днес Докторската градина е предпочитано място за разходка и отмора на мнозина софиянци и гости на града. Разхождайки се по прекрасните ѝ алеи и преминавайки покрай Докторския паметник, нека си спомним защо е издигнат и никога да не забравяме завета на всички загинали във войната медицински лица – човешкият живот е най – важен и трябва да бъдат положени всички усилия той да бъде запазен без значение какви са условията в които се работи и каква опасност тегне над самите лекари и санитарии. Истина е, че войната понякога изкарва на показ най – лошите ни черти, но също така е истина, че по време на война се раждат най – много герои, чиито пример си заслужава да следваме и които са олицетворение на най – добрите човешки добродетели. Безспорно руските медицински кадри, загинали по време на Руско – турската война от 1877 – 1878 година, са такива герои и техният подвиг няма да бъде забравен!

Гюро Михайлов и неговите другари

Пловдив

Нашата родна история е изпълнена с имената на хиляди герои. Някои от тях са се превърнали в национални символи и поводи за гордост. Други все още очакват своето признание и изглеждат позабравени от своите потомци. Има и една трета категория герои – тези които са оспорвани, заклеймявани и дори хулени. Подобна до известна степен е съдбата на Гюро Михайлов и неговите храбри другари. Днес този смел и отговорен младеж е почти забравен, но в края на XIX и началото на XX век той е бил доста популярен в българското общество и не са били малко критиците на неговата постъпка. Още по-враждебно е отношението към него по време на комунистическия режим, когато Гюро Михайлов е бил даван като пример за глупост. За да дам възможност всеки от Вас да прецени дали Гюро Михайлов е постъпил правилно, аз ще изложа съвсем накратко фактите около неговата героична смърт.

След подписването на унижителния и унищожителен Берлински мирен договор българският народ е разпокъсан. Една част от българитенаюг от Стара планина е обособена в автономната област Източна Румелия, която скоро подобно на Княжество България

се превръща в бастион на българщината. В областта функционира Областно събрание, има генерал – губернатор, който е християнин и не на последно място има милиция⁸ и жандармерия⁹. В бившия конак на Изет бей се разполагат голяма част от институциите в Източна Румелия: градската община и щабвете на милицията и жандармерията. Паричният ковчег в щаба на милицията се охранявал с караул. Това била една от най-високите отговорности в източнорумелийската милиция и караулът при ковчезето се поверявал само на верни българи, за да не се случи някоя кражба или злоупотреба. За един от най-важните и тежки караули, а именно на Бъдни вечер през 1880 година, на пост застъпва 21-годишният Гюро Михайлов от село Розовец, редник от 3-та рота на Първа пловдивска дружина. На долния етаж на пост били началникът на караула Никола Костадинов от с. Мързян (дн. Бенковски), Костадин Аргиров от с. Фердинандово (дн. Първенец), Илия Кръстев от Голямо Конаре и Митю Петков от с. Петрич. Гюро Михайлов поема поста при ковчезето около 21 часа. Около 22.30 – 23.00 часа на първия етаж на зданието избухва

⁸ Всъщност милицията наподобява войска и има по-скоро военни отколкото полицейски функции.

⁹ Жандармерията е натоварена с охрана на вътрешния ред, т.е. тя съответства на днешната полиция.

пожар, като причините за него все още не са изяснени. Има две основни версии или опит за прикриване на злоупотреба със средства на милицията от страна на немца капитан Фитсау или турска провокация.

След като офицерите разбират за пожара няколко от тях начело с капитан Керестелов успяват да влязат в горящата сграда и да спасят касата, архива и знамената на двете дружини. В страшния хаос, съпътстващ пожара в началото никой не се сетил за Гюро Михайлов, който все още бил на своя пост. Първи при него попаднали двама неговии бойни другари, които се събудили от задушливия дим. Те му казали да бяга, но той продължил да стои като статуя, символизираща дълга и честта, на своя пост. Неговите другари се опитали насила да го изведат от горящото здание и тогава Михайлов насочил пушката си срещу тях и им казал, че само началникът на караула може да го освободи от пост. Уставът в който

пишело: „Часовоят е длъжен: 1. Внимателно да варди поста си и всичко, що му е дадено за наглеждане. и 2. Да не напуща поста си, догдето не го сменят или приберат, ако и животът му да е в опасност.“ бил много по-важен за младия българин от живота му. За да спаси живота на войника началникът на караула Никола Костадинов тръгва към поста му. Когато влиза в стаята обаче подът бил почти напълно изгорял и само миг по-късно се срутил и така смъртта си намерили и Гюро Михайлов и Никола Костадинов и още трима войници, които искали да помогнат на своя боен другар да напусне горящата сграда. Телата са открити овъглени на следващия ден, а Гюро Михайлов бил открит мъртъв до ковчежето, което трябвало да пази. Така смелият български младеж показал, че има неща много по-ценни от живота, а именно честта, достойнството и дълга. Всъщност и ние трябва да се запитаме какво би представлявал живота ако ги нямаше тези понятия, които днес според

някои „интелектуалци“ са изпразнени откъм съдържание. Та няма без тях ние няма да сме просто поредните животни?

Паметникът на Гюро Михайлов и неговите храбри другари има изключително

интересна история. Изработен е от авторски колектив начело с проф. Никола Кожухаров и е тържествено открит на площад „цар Крум“ в Пловдив на 27 ноември 1938 година. Най-сериозна подкрепа за начинанието оказал тогавашния кмет на града Божидар Здравков, както и офицерите в града. Паметникът представлява композиция, в която Гюро Михайлов е представен в цял ръст застанал на пост до касата, а около него са бойните му другари, които страдат от разразилия се пожар, но подкрепят своя събрат. Бронзовата композиция е поставена върху каменен саркофаг, който съхранява тленните останки на героите. От предната страна има надпис: „На примерно изпълнили своята клетва: Гюро Михайловъ от с.

Розовець, Никола Костадиновъ от с. Мързянъ, Костадинъ Аргировъ от с. Фердинандово, Илия Кръстевъ от с. Голямо Конаре, Митю Петковъ от с. Петричъ. Спете тихо, герои!“. От задната страна на саркофага стои надпис: „Тук почиват костите на загиналите“. Прекрасният паметник поставен в самото сърце на Пловдив става място за преклонение към хората, пожертвали живота си в името на народ и Родина и с ясното съзнание, че дългът, честта и верността стоят над всичко. Това явно е контрастирало с разбиранията на комунистическите управници на Родината ни, понеже през 1962 година те най – безцеремонно демонтират паметника и събират в един кашон тленните останки на загиналите. Останките са предадени на музея в Пловдив, а паметникът е пренесен първоначално в казармата на IX Пловдивски полк, а по-късно е запокитен незнайно къде. Случайно е намерен от родолюбиви офицери, които го опазват до края на комунистическото управление в България. След „промените“ през 1992 година родолюбиви пловдивчани и неколцина офицери се заемат да върнат паметника на Гюро Михайлов и неговите другари там където му е мястото, а именно в центъра на града. На 3 март 1994 година монументът е официално открит във вида в който е бил през 1938 година.

Днес паметникът се намира пред Военния клуб в Пловдив и всеки който мине покрай него може поне за малко да се докосне до величието струящо от лика на героите, загинали при изпълнение на войнския си дълг. Едва ли днес можем да смятаме Гюро Михайлов и неговите другари за друго освен за герои. Герои изпълнили с цената на живота свещения си дълг към Отечеството, герои показали на практика какво означава саможертва, герои даващи ни упование в силата на човешкия дух. Вместо финал ще си позволя да цитирам част от едно прекрасно стихотворение на Иван Вазов, посветено на тези велики българи:

*„Спете тихо... България праща
Вам венец и от зло се не плаши.
Таквиз синове честни дор' ражда,
дор' я кичат гробове, кат Вашии.“*

Патриарх Кирил Български

Пловдив

Константин Марков Константинов е роден на 3 януари 1901 година в София. Още много малък той демонстрира огромни възможности в училище, които се съчетават с една истинска и непоколебима християнска вяра. По тази причина през 1914 година постъпва в Софийската духовна семинария и я завършва 4 години по-късно. Това богословско образование обаче далеч не задоволявало амбициозния и способен младеж и той изучава богословие от 1920 до 1925 година. Първоначално следва в Софийския университет „Свети Климент Охридски“, след това в Белград, Загреб и най – накрая в Черновци, където приема монашеска схима и името Кирил. През 1927 година защитава докторска дисертация и става доктор по богословие. Все още обаче

не смятал образованието си за завършено и в периода 1928 – 1930 година специализирал философия и Берлинския университет. След това Кирил се завръща в България и се влива в редовете на българското духовенство. През 1936 година е ръкоположен за Стобийски епископ. Поради високото си образование и демонстрираните качества през 1938 година Кирил е избран за главен секретар на Светия Синод, а малко по-късно и за Пловдивски митрополит.

Изключително популярен духовникът става с опитите си да защити българските евреи от политиката на Третия райх. Още през 1938 година Кирил Пловдивски заедно с екзарх Стефан и митрополит Неофит Видински оглавява протестите на българското общество срещу депортирането на евреи в Германия. По време на Втората световна война Кирил е един от основните дейци допринесли за спасяването на българските евреи наред с Димитър Пешев. Духовникът дори заплашва властите, че ще легне на влаковите линии, ако композиции натоварени с евреи от българските земи тръгнат към „лагерите на смъртта“. Тази изключителна жертвоготовност и християнското му човеколюбие му спечелват силни симпатии по целия свят.

След 9 септември 1944 година като част от интелигенцията на държавата е арестуван и съден по скалъпени от комунистите обвинения, но макар че прекарва няколко месеца в затвора в крайна сметка е освободен, понеже не успяват да го осъдят. Негативното отношение на властта към митрополит Кирил постепенно е преодоляно и през 1948 година той участва във Всеправославното съвещание в Москва, където дори произнася слово. Изключително активната му позиция в защита на световния мир го кара през 1950 година да стане член на Световния съвет на мира, като едновременно с това е председател Националния комитет за защита на мира в България.

Безспорно най-важният момент от биографията на Кирил е възстановяването на Българската патриаршия и изборът му за пръв български патриарх след Свети Евтимий Търновски. Това паметно за нашата църква, за нашия народ и за държавата събитие се случва на 10 май 1953 година. Как се стига до там? На 8 май 1953 година в София е открит Третия църковно – народен събор на който присъстват 107 делегати. На 9 май се приема нов устав на Българската православна църква, а на следващия ден 10 май съборът се трансформира в патриаршески избирателен събор. Трина митрополити са определени от Църквата и от БКП като достойни да заемат поста. Това са Кирил Пловдивски, Неофит Видински и Климент Старозагорски. С огромно мнозинство (104 гласа) за патриарх е избран пловдивският митрополит Кирил. В този момент се възстановява една вековна институция крепител на българщината и бастион на православието. За жалост мнозина от съвременници прозират, че зад този

прекрасен акт стоят чисто политическите интереси на СССР и комунистическото правителство на НР България. Българската патриаршия не е призната от Вселенската както по религиозни, така и по чисто политически причини. Все пак още от деня на своето възстановяване Българската патриаршия е призната от Антиохийската, Грузинската, Руската, Румънската, Чехословашката и Полската православни църкви, чиито представители участват на тържествената интронизация на българския патриарх Кирил на 10 май 1953 година. Малко по-късно Българската патриаршия е призната от Сръбската православна църква, а през 1961 година най – сетне идва и признанието от Цариградската патриаршия. На следващата година Патриаршията е призната и от Йерусалимската патриаршия и от Гръцката православна църква. Колкото и нападана да е Българската патриаршия не може да се отрече фактът, че нейното възстановяване е огромен успех за нашата църква и за държавата като цяло. Без значение на какво се дължи – то в крайна сметка се явява естествен финал на движението за независима българска църква, наченато през Възраждането. Патриарх Кирил има огромна роля не само за утвърждаване престижа на Българската патриаршия и международното ѝ признание, но и за смекчаването на ударите от страна на централната власт срещу духовенството и миряните.

Патриархът продължава своята плодотворна дейност и в доста напреднала възраст. През 1970 година е обявен за „doctor honoris causa“ на Софийската, Московската и Санкт Петербургската духовни академии. Малко след това първият български патриарх след близо шествековно прекъсване умира на 7 март 1971 година и е погребан тържествено в Бачковския манастир „Успение Богородично“.

Бюст – паметникът на патриарх Кирил се намира в Пловдив, тъй като преди да заеме най – висшия пост в църквата е бил дълго време митрополит на града под тепетата. Поставеният в цар Симеоновата градина паметник е копие на съхранявания в Софийската света митрополия бюст на приснопаметния патриарх. Тържественото откриване в Пловдив се състоя на 4 март 2011 по случай 40 години от кончината на патриарх

Кирил Български, като едновременно с това през годината се отбеляза и 110-годишнината от рождението му. Бюст – паметникът е дело на пловдивския скулптор Николай Савов и на него патриархът е представен с всички инсигнии, принадлежащи на сана му. На постаментата е изписано: „Патриарх Български 1953 – 1971“ и „Митрополит Пловдивски 1938 – 1969“. Днес паметникът е място където можем да засвидетелстваме почитта си към един човек с огромен принос за признаването на Българската патриаршия и към един духовник и ръководител успял донякъде да запази Българската православна църква от своеволията на комунистическата власт.

Душо Хаджидеков

Пловдив

Душо Хаджидеков е роден в Чирпан около 1836 година. Любовта му към учението проличава още докато се обучава в родния си град и заради проявените качества е изпратен след завършване на чирпанското училище да учи в един от големите центрове на българската просвета в периода на Възраждането – Пловдив. Там младият Душо попада в една среда на открита конфронтация между българи и гърци, която е породена от една страна от желанието за изграждане на модерна мрежа от училища, в които да се преподава на български език, а от друга от все по – изострящите се религиозни разпри между българи и гърци. Душо завършва училище в Пловдив и се захваща с търговия като през цялото време стои твърдо на позициите на българското родолюбие и чистия, искрен патриотизъм. След като

натрупва значими капитали той продължава всячески да подпомага народното дело, най – вече като спонсорира училища и други образователни или културни институции.

По време на ескалацията на разприте между българи и гърци след Българския Великден Душо Хаджидеков начело на група българи успява да прогони гърците от съградената с български средства черква „Света Петка“. Именно в близост до тази черква живее скромно през почти целия си живот иначе богатия търговец, който дарява огромната част от своите средства за откриването и

поддръжката на цели четири пловдивски училища.

Когато идва времето за въоръжена борба за извоюване на българската свобода Душо Хаджидеков не се поколебава и за миг дали

да заложи на карта имуществото и живота си. Включва се в основания от Левски революционен комитет, а след смъртта на Апостола не се отказва и продължава да търси съратници в борбата. Няколко години по-късно гинамира в лицето на Георги Бенковски и Тодор Каблешков. Взема дейно участие в подготовката за Априлското въстание и дава сериозни средства за закупуването на оръжия и униформи. След жестокото потушаване на въстанието Хаджидеков е арестуван от османските власти благодарение на доноси на негови гръцки съграждани. Осъден е от османците и прекарва две много тежки години на изтезания и унижение в затвора „Таш капия“. Само няколко часа преди руските войски да освободят Пловдив на 4 януари 1878 година турските башибозуци на които е поверена в този момент охраната на затвора извеждат затворените 123-ма българи и зверски ги убиват в местността Остромила. Така завършва животът на един българин, който е почти непознат за своите потомци, но който е пожелтвал всичко което е имал в защита на българската кауза. Човек за когото патриотизъм и родолюбие не са били празни думи, а начин на живот, мъж пожелтвал личния си живот в името на българщината и на българския народ, герой оставил ни пример как трябва да живеем и да се борим.

Паметник на Душо Хаджидеков е поставен през 1938 година в Пловдив по случай 60-тата годишнина от смъртта му по инициатива на неговите признателни съграждани от Чирпан. След като БКП взема властта в

държавата и този паметник е сполетян от неприятна съдба и изчезва. През 2003 година обаче по идея на учениците от едноименното пловдивско училище паметникът на Душо Хаджидеков е възстановен от скулптора Димитър Чонов, който създава копие на оригиналния бюст, дело на Г. Киселинчев. Хвала на такива деца, които все още тачат своите велики предци и на такива скулптори, които поставят националното над материалното. Благодарение на всички тях ние днес можем да се поклоним пред паметника на Душо Хаджидеков в цар Симеоновата градина в Пловдив. Този герой дейно участва и в трите големи движения

на българския народ през Възраждането и в просветното, и в църковното, и в националноосвободителното, за да докаже, че най-важно е народното дело и че интересът на българския народ трябва да стои над всичко!

Поклон пред паметта му!

Свидетелят

(Паметник на репресираните след 9 септември 1944 година) Пловдив

Вече има доста паметници посветени на жертвите на комунистическия режим в България. Повечето представляват обикновени паметни плочи с имената на убити от безродници честни и достойни българи. Има обаче и по-големи монументи в памет на всички жертви, знайни и незнайни, на комунистическия режим в Родината ни. Един такъв паметник е поставен през 2005 година пред сградата на общината в град Пловдив. Инициативата е на Съюза на репресираните в България, а проектът и изработката на монумента са дело на скулптора Георги Иванов – Жорж Трак и на архитект Емилия Божкова. Паметникът се нарича „Свидетелят“ и е изработен от месинг и камък, като при оформянето му са вмъкнати и части от падналата през 2001 година столетна черница, извисявала се пред сградата на общината. Монументът символизира хилядите невинни жертви на

комунистическия режим и тяхната духовна извисеност. В каменната основа е вpletен следният надпис: „Отсечени във времето – разлистваме“. Тази фраза е един завет към нас, потомците на унижаваните и физически унищожавани хиляди достойни българи, които не се примиряват с ролята на България като съветски сателит и защитават до последния си дъх българските национални интереси. И дано наистина днес повече от 20 години след края на комунистическия режим се намират все повече и повече българи, които да вървят по славните стъпки на своите предци – да защитават българския национален интерес и да се опитват да превърнат България в една силна, независима и благоденстваща държава. В основата на паметника е поставена паметна плоча на която е написано името му – „Свидетелят“, както и следния текст: „В памет на жертвите на комунистическия терор след 09.09.1944 г. Нека споменът за невинно пролятата кръв и изживяните терзания да гори в сърцата ни с жарка синовна обич към избитите 1025 души в Пловдив и областта.“

Убитите от нелегитимния Народен съд, ликвидирани без съд и присъда, заточените по лагери и денонощно репресираните българи след 9 септември 1944 година заслужават едно специално място в нашите сърца, тъй като техните животи са погубени заради защитата на националните ни интереси и човешкото достойнство. Над 99% от всички осъдени по политически причини българи всъщност получават присъди заради това, че се противопоставят на Съветския

съюз и неговите лакеи от Българската комунистическа партия в опитите им да ликвидират българската държавност. За жалост комунистическата машина се оказва достатъчно мощна и заглушава гласовете на разумните и национално мислещите хора в България скоро след 1944 година. От 1948 година насетне комунистическата партия е без алтернатива в България и това води до още по – сериозни негативни процеси и трансформации в нашето общество. Настоящият очерк обаче не е посветен на комунизма и неговите недостатъци, а на жертвите на този режим. Когато днес се разхождаме из центъра на един от най – старите и красиви български градове – Пловдив и минем покрай „Свидетелят“ нека си спомним, че над 1000 души от града и областта губят живота си заради комунистическия терор. Колко са били репресираните, изселените и съсипаните човешки живот, това никой не може да каже. Подобно е положението и в други градове и области, но там все още не се е намерила политическа воля, гражданско желание или средства за издигането на подобни паметници. А те са ни безкрайно необходими,

за да ни напомнят винаги, че разединението никога не води до нещо хубаво. Колкото и да обвиняваме комунистите и всички техни съратници за извършените престъпления, ние никога не трябва да изпускате голямата картина от поглед, а тя е безкрайно ясна. Колкото по – единен е българският народ и колкото по – упорито защитава националните си интереси и преследва заедно някаква цел толкова по – силна и независима е държавата и толкова по – щастливи и благоденстващи са отделните индивиди. Когато обществото се разяжда от вътрешни противоречия и когато тези противоречия са многократно усилены от въздействието на една могъща чужда сила, каквато безспорно е СССР, тогава страданието и нещастieto са неизменни спътници на българите. Заради това отново ще припомня завета на мъдрите ни предци, завет който никога не бива да забравяме: „Съединението прави силата!“.

Фотография: Благой Анев

Текст: Антоан Тонев

e-mail: bgmonuments@gmail.com